

1. Людина покликана

У семи перших фрагментах нашої бесіди маю намір представити читачам св. Павла, щоб таким чином збагатити наше розуміння долі дванадцяти Апостолів. Св. Павло є тринадцятим Апостолом, котрого покликав Христос після Його Вознесіння на небо. Св. Павло значною мірою визначив призначення Церкви, особливо у справі її просвітництва в поганському (язичницькому) середовищі. Є **два питання**, на які я хочу дати відповідь при зустрічі з Апостолом Націй.

Перше: *Що це означає — бути християнином? Інакше кажучи — у чому полягає суть християнства?*

Друге: *У чому полягає суть релігійного покликання?*

Обидва ці питання важливі й актуальні. Сьогодні люди хочуть знати, чим відрізняється християнство від всіх релігій світу, а водночас прагнуть зрозуміти, чому деякі віруючі відмовляються від подружнього життя, щоб власною долею відповісти на виняткове покликання, яким обдаровує їх Бог — покликання чернече або священицьке.

Св. Павло відповідає на ці два питання як пером, так і власним життям, мучеництвом і смертю. Ці два питання становлять нить, на яку намагаюся нанизати окремі події з життя Апостола Націй.

У батьківському домі

Дитинство і молодість св. Павла укріті таємницею. Відомо, що походив з єврейської сім'ї, з покоління Вел'яміна. Його батько був ортодоксальним віруючим Євреєм фарисейської орієнтації. Причому, слово *фарисей* тут належить розуміти у позитивному значенні; фарисей — це чоловік, котрий дотримується Божого Права.

Його батько був громадянином Римської імперії, хоча й не знаємо, чи отримав це громадянство за якісь заслуги, чи може за гроші. На той час за великі гроші можна було набути римське громадянство.

Коли вже батько був громадянином римським, то цю гідність, а з нею й відповідні привілеї, успадковував його син, Савло.

Майже нічого не можемо повідомити про його близьких; лише відомо, що у Савла правдоподібно була сестра, позаяк його сестриниць допомагав йому, коли Савла ув'язнили в Єрусалимі. Родинне місто Савла — це столиця Кілікії — місто Тарс; портове місто, в якому мешкало на той час кількасот тисяч осіб. Своє дитинство Савло провів у Тарсі (потім ще повернувся до нього на деякий час після свого навернення).

У віці 15 років Савло прибув до Єрусалиму щоб студіювати святе Право. Його вчителем був Гамалііл. В оточенні Павла це перша особа, яку знаємо краще завдяки письмовим свідченням св. Луки. Гамалііл був вченим з Права. Як відомо, саме він став на захист учнів Ісуса — Петра й Йоана, коли Синедріон звинуватив їх у порушенні Права, як вони навчали людей про Царство Боже і зцілювали хворих іменем Ісуса Христа.



Вознесіння Господа Ісуса Христа на небо пройшло поза увагою Савла. Савло спокійно перебував у переконанні, що цього не може бути ніколи, бо це неможливо, а розмови про це — провокації й плітки злочинних відступників од святого Закону Мойсея.

Учень Гамаліїла

Отже згадаємо чудовий опис св. Луки, вміщений у Діяннях Апостолів. Петро у присутності Йоана визнає перед Синедріоном свою віру у Воскресіння Ісуса Христа і стверджує, що треба більше слухати Бога, ніж людей. Це викликало велике обурення серед членів Синедріону.

«Почувши це, вони розлютилися і задумали їх убити. Тоді один фарисей на ім'я Гамаліїл, законовчитель, шанований усім народом, устав перед Синедріоном, повелів вивести на хвилину людей і сказав до них:

«Мужі ізраїльські! Зважайте на те, що маєте робити цим людям. Останніми цими днями встав був Тевда і казав, що він хтось великий; до нього пристало яких чотириста чоловіка; його вбито, й усі, що за ним тягнули, розпорошилися і зійшли нінащо, А після цього, під час перепису, устав був Юда галілейський і потягнув народ за собою, але й він загинув, і всі ті, що за ним тягнули, були розігнані.

Отож, я нині кажу вам: Зоставте тих людей, лишіть їх, бо коли від людей цей задум чи ця справа, вона сама собою розпадеться. Коли ж від Бога, ви не здолаєте звести їх зо світу, — щоб ви часом не стали противниками Бога». Послухалися вони його ради». (Ді 5, 33–39).

Цей фрагмент дає нам можливість пізнати Гамаліїла.

Що можемо сказати про нього? Так само як Павло, був фарисеем і знавцем Святого Письма; крім того був членом Ради, тобто входив до складу Синедріону і мав у ньому великий авторитет. Весь виступ Гамаліїла свідчить про його мудрість. Спочатку він вимагає усунути обвинувачуваних із зали, хоче звернутися безпосередньо до тих, котрі мають ухвалити вирок. Це дуже мудрий прийом. Звертається до розсудливості присутніх: *«Зважайте на те, що маєте робити цим людям».*

Вгамовує всі емоції, якими керувалася Рада. Нагадує їм основний механізм суспільних рухів. Люди завжди протиставлятимуться владі, а серед підвладних знайдуться такі, котрі захочуть похизуватися своєю винятковістю. Не слід цього побоюватися; якщо воно людське, завжди матиме свій кінець.

Гамаліїл нагадує про два добре відомі конкретні випадки. Скільки вже разів доходило до якогось бунту з низів суспільства, але як тільки гинув їх лідер, його прихильники розбігалися. Тим не менше, оратор звертає увагу присутніх, що цього разу ситуація цілком протилежна. Прихильники Ісуса не дуже виступали тоді, коли був живий їх Вчитель. Проте, коли Він загинув, не тільки не розбіглися, але почали навчати людей із дивовижною силою духа.

Він не говорить про це прямо, але в ситуації, коли за дверима знаходились Петро і Йоан, його слова сприймалися однозначно.

Гамаліїл звертається також до совісті присутніх. Це його звернення є найпрекраснішим. Каже: якщо це справа Бога, тоді не тільки не зможемо цю справу знищити, але ще й виявиться, що ми, як Найвищий Релігійний Трибунал, боремося проти Бога. Найвірогідніше саме цей аргумент переважив.

Таким чином відкриваємо в особі Гамаліїла чоловіка, котрий знає, що Бог може діяти за межами Права, якого дотримувалися Євреї.

В юдаїзмі все було укладено згідно з Правом. Синедріон стояв на сторожі порядку, що визначався канонами Права. Але Бог має право діяти понад Правом. І мусимо більше слухати Бога ніж людей. Гамаліїл фактично визнає, що Петро має рацію. Петро його переконав; насправді, *«Слухатися слід більше Бога, ніж людей!»* (Ді 5, 29).

Гамаліїл не міг цього сказати прямо; був великим дипломатом і тому мав підійти до цієї істини з іншого боку. Але сказав по суті те саме: «Більше слід слухати Бога ніж захисників Права».

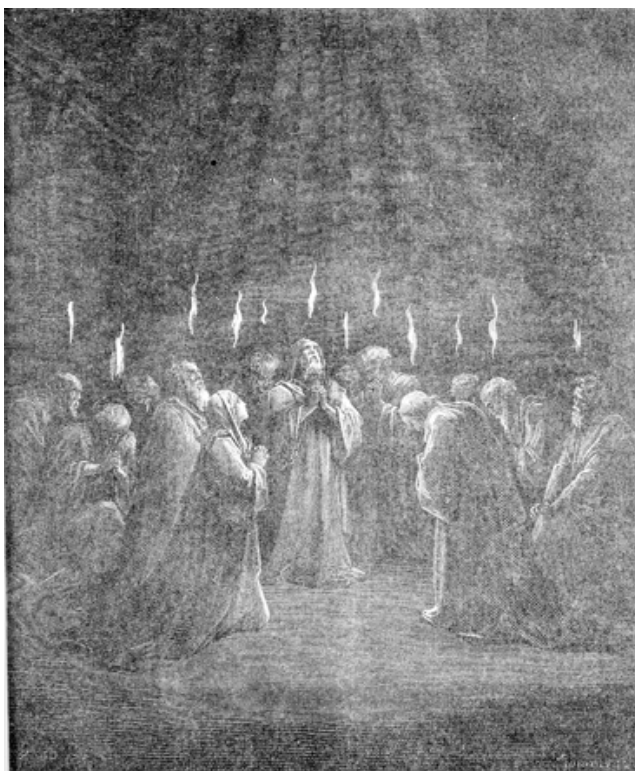
Не знаємо, чи Гамаліїл брав участь в процесі, під час якого Синедріон розглядав справу Ісуса Христа. Найвірогідніше, міг не прийти на засідання, якщо знав, що Христос був чоловіком справедливим, а отже не бажав докластися до вироку на Нього. Однак чітко став на захист Йоана і Петра. Моральний авторитет цієї людини був настільки великий, що Рада послухалась його.

Гамаліїл належить до найсимпатичніших постатей, яких можна зустріти у *Діяннях Апостолів*. Нам імponує його розсудливість, мудрість і порядність.

І чудово, що саме Савло мав такого вчителя. Отримав вищу освіту перебуваючи поряд Гамаліїла, про що сам повідомляє з гордістю. Після закінчення студій Савло залишається в Єрусалимі на посаді співробітника Синедріону.

Він мав доступ до самого первосвященника Іони, наступника Каяфи. І хоча Савло закінчив студії під оком Гамаліїла, він не поділяв поглядів свого вчителя. Не погодився з позицією вчителя щодо християн («зоставте тих людей»). Савло мав зовсім іншу точку зору; вважав, що треба їх вбивати.

Учень не перейняв ідеалів вчителя. У засадничому питанні — Право чи Бог? — залишився прихильником юдейського Права. Згідно з Правом Мойсея, християн єврейського походження вважають зрадниками, а отже належить їх виключити з синагоги і навіть вбити.



Зішестя Святого Духа на учнів Ісуса Христа і на Його Найсвятішу Мати також було невірогідною подією для свідомості Савла.

Друг Стефана

Савло був присутній під час укаменування Стефана. Це наступна сцена, в якій можемо пізнати Савла. Адже Стефан — це другий, певною мірою відомий після Гамаліїла чоловік, котрий постав на життєвому шляху Савла. Важко бути певним і точно визначити, яку роль відіграв Савло у звинуваченні Стефана. Не відомо навіть, чи був він присутній під час останньої дискусії в Синадріоні, чи брав участь у винесенні вироку Стефанові. Також не відомо, чому Савло не кинув камінь у Стефана і чому саме біля ніг Савла свідки поклали одяг (див. Ді 7, 54–58).

Неможливо дати однозначної відповіді на ці питання. Найвірогідніше, Савло був одним із тих, котрі почали полемізувати зі Стефаном.

Св. Лука на початку шостого розділу *Діань Апостолів* звертає увагу на те, що представники різних синагог з окремих округів діаспори мали свої синагоги в Єрусалимі; і очевидно в цих святинях збиралися на свята. Серед інших була також синагога, в якій збиралися Євреї, що походили з Кілікії.

Представники тих різних синагог вимагали осудження Стефана і серед них міг бути Савло. Якщо він чув останню промову св. Стефана, то його могли глибоко проінняти слова осуджуваного. Адже св. Стефан прямо і рішуче виступив проти всієї концепції релігійного життя, що спиралося на тогочасне Право і традиції синагоги:

«Ви, твердошій та необрізані серцем і вухом! Ви завжди противитесь Духові Святому! Які батьки ваші, такі й ви. Кого з пророків не гонили батьки ваші? Вони вбили тих, що наперед звіщали прихід Праведного, якого ви тепер стали зрадниками й убивцями; ви що одержали Закон через звістування ангелів, але не зберігали його». Почувши це, вони розлютилися своїм серцем і скреготали зубами на нього» (Ді 7, 51–54).

Це надзвичайно потужний наступ, що його доти ніхто крім Ісуса не міг собі дозволити, був спрямований проти святині, як релігійної інституції, центру організації релігійного життя. Петро і Йоан не пробували виступати проти синагоги; вони лише давали свідчення Христа Воскреслого. Тоді як у випадку Стефана ми бачимо його гострий виступ.

Мабуть Савло відчув себе ображеним, бо цей виступ руйнував його систему уявлень про релігійне життя.

Друга подія була ще більш приголомшуючою:

«(Стефан же), повний Духа Святого, дивлячись у небо, побачив славу Божу й Ісуса, який стояв по правиці Бога, і мовив: «Ось бачу відкрите небо і Сина Чоловічого, який стоїть по правиці Бога». Вони ж закричали голосом великим, затуливши вуха свої, кинулись на нього разом та вивели за місто, і почали каменувати. Свідки ж поклали свою одежу у ногах хлопця, що звався Савло.

І каменували Стефана, який взивав, мовивши: «Господи Ісусе, прийми дух мій!» А впавши на коліна, закликав сильним голосом: «Господи, не постав їм цього за гріх!». І промовивши це, смертю заснув. Савло ж погоджувався з його вбивством» (Ді 7, 55–60; 8, 1).



Ми не бачимо Савла серед безпосередніх вбивць, котрі каменують його друга Стефана. Савло стоїть поряд з нами і спостерігає за вбивством.

Зверніть увагу на три події. *Перша*: сміливий виступ Стефана щодо концепції юдаїзму, яка була фундаментом всього релігійного переконання Савла. Стефан звинувачує релігійних ієрархів: ніби шануєте Боже Право, а вбиваєте справедливих.

Друга подія: Ісус Христос живий і Стефан бачить Його, котрий сидить праворуч Бога. Правдоподібно, що це відбувається на тому самому місці, на якому перед Синедріоном стояв Христос, коли визнав перед смертю: *«Віднині ви побачите Чоловічого Сина, який сидітиме праворуч Всемогутнього й ітиме на небесних хмарах» (Мт 26, 64).*

Прошло кілька років, і тепер Стефан стоїть на тому самому місці перед Синедріоном і бачить Сина Чоловічого, котрий сидить праворуч Бога. Більшість присутніх — це свідки і автори смертного вироку, винесеного Ісусу Христу. Раптом вони чують підтвердження, що Він живий, тобто є Месією, якого заповідали пророки. Не можуть цього стерпіти і тому мають вбити Стефана.

Третя подія: Стефан молиться за тих, котрі його вбивають. Савло мав можливість побачити всі три події і, як особу інтелігентну, вони його глибоко вразили. Не виключено, що Стефан був другом Савла. Можливо, що Савло і Стефан багато разів розмовляли на

релігійні теми. Можливо саме тому, що Савло був другом Стефана, він не кинув у нього камінь.

Вірогідно, що до кола цих людей входив також і св. Лука, котрий все це описав. Звичайно, це лише гіпотези. Бо *Лист до Євреїв* (що його автором вважається св. Павло), найправдоподібно написаний св. Лукою і в цьому *Листі* знаходимо закінчення чудового виступу св. Стефана перед Синедріоном.

Отже, не будемо характеризувати св. Стефана лише спираючись на його довгу промову, записану в сьомому розділі *Діань Апостолів*. Лише хотів би, щоб ми тут побачили другу особу великого формату, яку Бог поставив на життєвому шляху Савла, поряд з Гамаліїлом. Цією особою був св. Стефан.

Переслідувач християн

Засудження і мордування св. Стефана викликає у Савла велику агресивність. Од того моменту він бере активну участь в ліквідації Церкви.

«І настало того дня велике переслідування Церкви, що в Єрусалимі. Всі, крім апостолів, розсипались по селах Юдеї та Самарії. Побожні люди поховали Стефана і зчинили великий плач по ньому. Савло ж руйнував Церкву: вдираючись до хат, виволікав чоловіків та жінок і передавав їх у в'язницю» (Ді 8, 1–3).

Маємо справу з переслідувачем. Це один із тих, котрі беруть участь в конкретних акціях ув'язнення і вбивства. Лука занотує: *«Савло все ще сіяв жах і дихав прагненням вбивання учнів Господніх» (Ді 9, 1).*

Савло — це людина дії. А позаяк християни повтікали з Єрусалиму, він прагне нищити Церкву скрізь там, де у цей момент знаходиться. З власної ініціативи просить відповідального за чистоту релігії єврейського архиєрея, котрий стоїть на чолі Синедріону, щоб дав йому рекомендаційний лист до синагог у Дамаску, аби там заарештувати християн і привести їх до Єрусалиму. І отримує такий дозвіл.

Навернення

Св. Лука пише, що Савло *«Прийшов до архиєрея і попросив у нього листів у Дамаск до синагог; щоб, коли знайде яких-небудь чоловіків та жінок, що тримаються цього визнання (шляху), привести їх зв'язаними в Єрусалим» (Ді 9, 1б–2).*

Гарне це визначення стосовно християн: *«що тримаються цього шляху»*; шляху, який вказав Христос. І от на шляху до Дамаска у долю Савла втручається безпосередньо сам Бог.

Кожне навернення є якимось чином попередньо підготовлене Богом, незважаючи на те, що сама людина не завжди це приготування усвідомлює. Буває, що відкриває це лише з перспективи часу. Кожне навернення підготовляється через Божі благодаті.

Тут ще раз доречно нагадати про цінності, що їх мав Савло у своєму розпорядженні. Перед усім, глибоко шанував Праву, був старанний у старозавітній Божій Службі. Це перша велика цінність. Він відзначався майже фанатичною вірністю Праву. Савло був готовий вбивати всіх, хто не дотримувався юдейського Закону Божого. Він є зразок фарисея великого формату, вірний Праву, адже фарисейська досконалість полягала на тому, щоб бути неухильно вірним Праву, тобто Закону Мойсея.

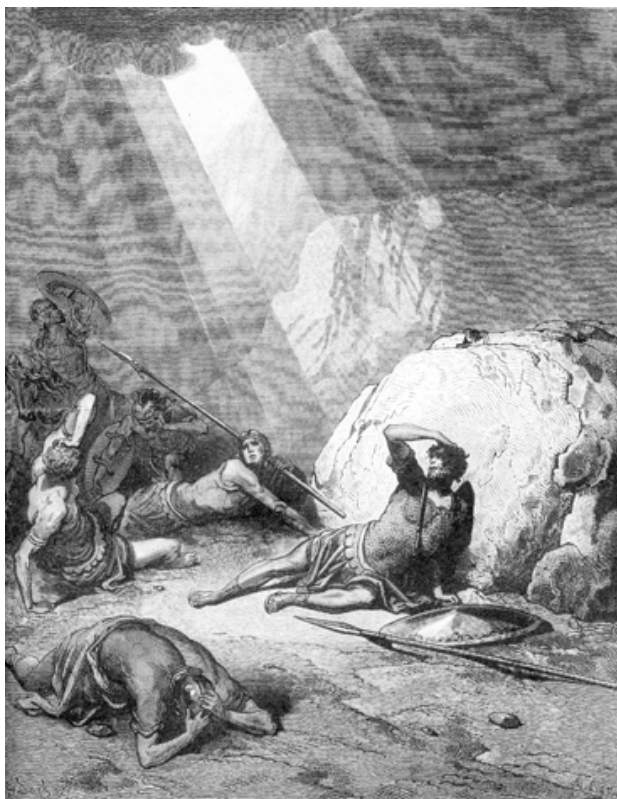
Потім він зустрічається з Гамаліїлом, від якого із суперечливим почуттям сприймає пересторогу *«щоб ви часом не стали противниками Бога»*. Ця пересторога мала дійти до свідомості Савла. Особливо під час спілкування з мудрим Вчителем і з його цілком іншим підходом до християнства. Гамаліїл висловив пересторогу: майте на увазі, бо може виявитися, що переслідуючи Церкву, боретеся проти Бога.

І, нарешті, Стефан довів Савлу, що Син Чоловічий живе, бо Стефан бачить Його. А вмираючи, не лише не виражав ненависті до його вбивць, а й молився за них. Молився також за Савла.

Це події, які змусили фарисея до глибших роздумів над своїми переконаннями, але надалі ще залишався вірним букві, шанував Право, постійно вчиняв так, як його навчили. В його свідомість ввели чіткий обов'язок дотримувати вірності Праву, але ніхто ніколи не сказав йому про можливість зустрічі з Богом Живим.

І ось настав момент, коли Бог став перед ним і оточив його своїм сяйвом. Савло зустрівся з Живим Богом. Ось як це описує св. Лука:

«Коли ж він був у дорозі й наближався до Дамаску, зненацька засяло навкруг нього світло з неба, і він, упавши на землю, почув голос, що говорив до нього: «Савле, Савле! Чого мене переслідуєш?» Він запитав: «Хто ти, Господи?» А той: «Я — Ісус, що його ти переслідуєш, Встань же, та йди в місто, і тобі скажуть, що маєш робити» (Ді 9, 3–6).



Савло зустрічається з Воскреслим Христом і робить перший крок на шляху перетворення у св. Апостола Павла.

Дуже виразне втручання Бога. Потужна енергія світла дотикає не лише очей Савла, а і його серця, кидає на землю. Савло чує голос, але маючи твердий характер і раціональне мислення, зовсім не німіє зі страху, як слід було б чекати від звичайної людини. Чує голос — «Савле, Савле! Чого мене переслідуєш?» і одразу вступає в розмову; хоче знати, хто до нього звертається: «Хто ти, Господи?» Савло — це чоловік, котрий боротиметься до кінця. Повинен знати свого супротивника. Лежить обличчям до землі, нічого не бачить, лише чує, але все-таки спроможний запитати: «Хто ти, Господи?» Отримує відповідь. «Я — Ісус, що його ти переслідуєш».

У перший момент навернення Савло відкриває для себе, що Христос присутній у Церкві, що Він ототожнюється з Церквою, і що переслідування Церкви є переслідуванням Христа. Але ж він не переслідував безпосередньо Христа, він переслідував Його визнаців. Христос, замість того, щоб дати Савлу якусь інструкцію, радить йому йти до Дамаску, де Савлу скажуть, що робити. Церква тобі скаже. Христос віддає Савла в руки Церкви, позаяк діє через Церкву.

Савло в цей момент робить перший крок на шляху перетворення у св. Павла, бо зрозумів, що саме мав на думці його вчитель Гамаліїл, коли попереджав, «щоб ви часом не

стали боротися проти Бога». Зрозумів також, що Стефан мав рацію. Ісус живе, сидить праворуч Бога. Ісус Христос є справжнім Месією.

І од цього моменту Савло почне слухати Бога, а не положень Права юдейського. Зрозумів, що Бог перебуває понад Правом.

Під Дамаском має місце та надзвичайна подія в релігійному житті, коли людина відкриває для себе, що Право не є досконалим. І життя, покликане виключно для дотримання Права, не може бути досконалим. Релігійне життя не полягає на слухняності щодо Права, а на слухняності по відношенню до Бога. А Бог стоїть вище Права.

Отже перед нами маємо дуже точний опис релігійного навернення. Савло був глибоко віруючою людиною. Це не був атеїст, це був глибоко віруючий в Бога старозавітний Єврей. Але він був фарисеєм, котрий своє релігійне життя удосконалив до чіткого дотримання Права, котрий ототожнював Право з Богом.

Він вважав, що коли дотримується Права, тоді він милий Богу; що релігійне життя — це, власне, вірність Праву, що гріхом є порушення вимог проведення суботнього дня (шабату), необмивання рук перед споживанням їжі і споживання свинини; отже ототожнював вимоги святої чистоти з вірністю Праву.

Христос каже Савлу, що це не так. Святість полягає на безпосередній слухняності Богу. Людина повинна відкрити свободу, яку отримує у зустрічі з Христом. Ця свобода не полягає у дотриманні приписів єврейського Права, а у вірності Богу. Після такого навернення я вже нічого не знаю, а все знає Христос. А я виконаю стільки, скільки Христос мені доручить; йду, щоб виконати Його волю. Це дуже суттєвий елемент релігійного навернення.

На жаль, ми всі маємо тенденцію до фарисейського підходу в оцінках. Приходять молоді люди і хочуть щось зробити інакше; а їм забороняють в ім'я права. Кажуть: не можна, бо так було завжди.

У справжньому релігійному житті, у справжніх релігійних стосунках ніколи не посилаються на те, що було. Вони завжди враховують і будують на тому, що є сьогодні, бо благодать заохочення на добрі вчинки діє в даний момент. І треба вміти тут і зараз зустрічатися з Богом, треба вміти поставити запитання: Чи оце, що є, насправді є добрим? Чи воно є Божим, чи ні?

Св. Павло у моменті навернення відкрив для себе справжню ціну Права і відтепер може твердити, що у випадку поганого підходу Право є прокляттям.

Були свідки цього навернення, котрі разом із Савлом переслідували християн. Згадує про них св. Лука. Савло під час зустрічі з Ісусом осліп, піднявся з землі, «...і хоч очі його були відкриті, не бачив він нічого. Тож узяли його за руку і ввели у Дамаск. Був він там три дні невидючим; не їв і не пив нічого» (Ді 9, 8–9).

Ще три дні його реколекцій. Піст і молитва. Завжди, коли йдеться про релігійне навернення, людина голодна лише в одному — прагне молитви. Це свідок автентичності релігійного навернення. Навернений потребує лише тиші й молитви.

Савло — член Церкви

Бог втрутився у земні справи за посередництвом Ананії, представника Церкви. Це вже третя особа, якого пізнаємо на шляху св. Павла.

«А був у Дамаску один учень, на ім'я Ананія. Господь сказав до нього у видінні: «Ананіє!». Той озвався: «Ось я, Господи!» Тоді Господь до нього: «Встань та йди на вулицю, що зветься Простою, і запитай у домі Юди про Савла з Тарсу, який саме зараз молиться»(...) Ананія ж відповів: «Господи, чув я від багатьох про того чоловіка, скільки він зла заподіяв твоїм святим в Єрусалимі. Та й тут він має владу від архиєреїв в'язати всіх, що прикликають твоє ім'я». Але Господь сказав до нього: «Йди, бо він для мене вибране знаряддя, щоб занести моє ім'я перед поган, царів і синів Ізраїля. Я бо йому покажу, скільки має витерпіти за моє ім'я» (Ді 9, 10–16).

Ананію ми знаємо мало. Але бачимо, як він намагається переконати Господа Бога, що не слід мати справу з Савлом. Ананія харизматик, а отже миттєво пізнає голос Господа і прагне Йому пояснити: Подивись, скільки він зла вчинив; прийшов до нас, щоби надалі чинити зло, то навіщо посилаєш мене до нього? Від нього слід ховатися, а не йти з ним на контакт.

Тоді Христос оголошує Ананії, яку долю, яке покликання визначив для Савла: Він зробить з нього — з переслідувача — інструмент, яким користуватиметься для спасіння світу. Розіп'ятий і Воскреслий Христос зробить з нього Апостола Націй, а також покаже йому, скільки страждань він мусить перетерпіти.

Отже не слід дивуватися, що Павло пізніше вмів терпіти, хоча б тому, що раніше сам завдавав страждань багатьом людям. Христос чітко наголошує, що Савло страждатиме в ім'я Його.

Ананія безпомилково виконує розпорядження Ісуса. Приходить до Савла, накладає на нього руки і вділяє йому Святого Духа.

Звернімо увагу на етапи навернення св. Павла:

«Ананія, увійшовши в дім та поклавши на Савла руки, мовив: «Савле, брате! Господь послав мене, Ісус, що з'явився тобі в дорозі, якою ти йшов, щоб ти прозрів знову і сповнився Святим Духом». І вмить немов луска з очей йому впала, і він прозрів знову, і зараз же був охрещений. Потім прийняв їжу та покріпився на силах» (Ді 9, 17–19).

Вже немає Савла, є Павло. Розпочинаються діяння св. Павла.

Звертаю увагу на елементи навернення. На шляху до Дамаска Савло увірував у Христа, через три дні його наповнено Духом Святим і він стає знаряддям у руці Бога. Відтоді буде проголошувати великі діла Господні. Був охрещений і таким чином став членом Церкви.

Оце і є прихована частина відповіді на запитання, яке я поставив на початку: *Що це означає — бути християнином?*

Покликання

Бути християнином — це означає увірувати в Христа Воскреслого, котрий перебуває праворуч Бога. Отже не достатньо вірити в Бога. Нині є багато людей, котрі вірують в Бога і вважають себе християнами. Але щоб бути християнином, треба увірувати в Христа, справжнього Бога і Людину. Не вистачить визнати цього на словах, а треба мати глибоке усвідомлення присутності Христа Воскреслого.

Св. Павло зустрівся з Христом. Християнином є той, хто живе зустрічю з Воскреслим Христом. Щоб бути християнином, треба також бути членом Церкви. Тому суттєвим елементом віри є Хрещення, через яке людину вводять до світової спільноти, що її заснував Ісус Христос.

Люди, які покликані до служіння Богу, повинні пережити особисту зустріч з Христом. У цьому полягає суть покликання. Без переживання цієї зустрічі не може бути мови про покликання і його здійснення. Бо покликання — це заклик і пропозиція бути свідком Христа.

Покликані мають бути сповнені Святого Духа. Це означає, що повинні бути особами, котрі віддані у розпорядження Бога. Святого Духа не видно, як не видно електричного струму; пізнаємо Його присутність з факту його дії, по результатах. Маємо бути наповненими Святим Духом, а з наших дій світ має зрозуміти, що належимо до Бога і що Бог є з нами. Це надзвичайно важлива річ; якщо чернече чи священицьке життя не спрямоване на зустріч з живим Богом, тобто на повне релігійне навернення, через деякий час стане кошмарно тяжким.

Часом зустрічаємо людей зі сплюндрованим покликанням. Вони сповнені незадоволення, претензій, хаотичні у діяльності; це люди, котрі змарнували своє покликання, бо забули про те, що є найсуттєвішим, а саме про зустріч із живим Богом.

Тут слід було б поставити собі конкретне запитання. На якому етапі розвитку покликання ми сьогодні знаходимося; чи це етап на шляху до Дамаску, коли віримо лише у Бога, а про нашу особисту зустріч з Христом ще немає мови? Чи вже так захоплені Його величчю, що слідом за Павлом сумуємо: «все вважаю сміттям, лише б тільки пізнати Ісуса Христа». Він Його почув і від тієї хвилини прагнув Його зустріти. Все його життя було великим бажанням зустрічі з Христом.

Чи наше релігійне життя знаходиться на етапі дороги до Дамаску, чи вже ми пережили духовне навернення і з цього моменту Христос став для нас всім? Чи може ми вже перебуваємо у відповідному стані після зустрічі з Христом у тих трьох темних днях посту і молитви?

Це важкі дні. Якщо витримаємо у молитві, то настане момент звільнення; якщо ні — програємо. Якби Павло припинив молитися і якби сказав: Принесіть мені вина, я після цього всього нап'юся, бо хто знає, чи я часом не отримав сонячного удару на тому спекотному шляху до Дамаску, — то не було б св. Павла. Буває, що в тих днях нічної темряви багато хто програє; це дуже важкий період.

Чи може ми вже на третьому етапі? Може вже наповнені Святим Духом і знаємо, що воно означає належати до Божого світу і яке чудове є життя у контакті з Богом? Зрозуміти це можна, якщо відповісти на питання, чи людина позитивно сприймає навколишнє середовище.

Св. Павло сів за стіл і спожив їжу, бо знав, що зараз треба взятися до роботи на землі, а для цього потрібні фізичні сили.

Людина, яку наповнив Святий Дух, стає дуже позитивно налаштованою до життя і до кожної особи. Вона скрізь бачить добро і ніколи не знеохотиться. Здатна поклати всі труднощі, бо знає, що для Бога немає нічого неможливого. Наше покликання на це спрямовується. Ми всі повинні бути наповнені Святим Духом. Творимо спільноту, що її хоче використати Бог у своїй благородній меті.

Ще один важливий елемент: якщо навернення є справжнім, людина знаходить своє місце у Церкві. Знає, для чого Бог покликав і в чому потребує цієї людини. Св. Павло віддався у розпорядження Церкви. Щоправда, Павло ще довго чекатиме, аж Церква візьметься за нього.

Бо Церква, як спільнота вірних, хоча й була свідком Божих знаків і подій, ще впродовж кількох років із великою пересторогою сприйматиме св. Павла, пам'ятаючи про те, наскільки глибокі рани завдав Церкві Савло. Проте якщо вже Бог веде як Церкву, так і Савла, їх зустріч і тісна співпраця були неунікнені.